

de ser [+consonàntic] i ha de ser més extern en l'escala de sonància —és a dir menys sonant— que el segment de la branca anterior. Són més externs els segments menys sonants i més interns els més sonants segons l'escala de sonància (2).

(2)	<i>oclusiva</i> — <i>fricativa</i> — <i>nasal</i> — <i>semivocal</i> — <i>líquida</i>
	(menys sonant) (més sonant)
	(més extern) (més intern)

Així, són possibles en català rims finals de tres branques com els que apareixen en (3)

(3)	<i>carn, salm</i>	(líquida + nasal)
	<i>triomf</i>	(nasal + fricativa)
	<i>cresp</i>	(fricativa + oclusiva)
	<i>sang</i>	(nasal + oclusiva)
	<i>glauc</i>	(semivocal + oclusiva)

Si el segment que va a continuació d'un rim de dues o més branques en posició final de mot és igual o més sonant en l'escala de sonància de (2) que el segment de la darrera branca del rim, no es permet la formació de rim, i cal construir una nova síl·laba mitjançant l'epèntesi de la vocal no marcada *e*. Així no són possibles les síl·labes sobretravades finals de (4),

(4)	<i>ajr</i>	(semivocal + líquida)
	<i>sign</i>	(oclusiva + nasal)
	<i>dodz</i>	(oclusiva + fricativa)
	<i>ball, espall</i>	(líquida + líquida)
	<i>altr, arbr, maskl</i>	(oclusiva + líquida)
	<i>trakr</i>	(oclusiva + oclusiva)

i cal construir noves síl·labes «podant» la darrera branca, convertint-la en obertura i completant-la amb una *e* epentètica, com es mostra en (5).

(5)	<i>aj-re, sig-ne, dod-ze, bal-le, es-pal-la, al-tre, ar-bre, mas-ke, trak-te</i>
	(=aire, signe, dotze, batle o batlle, espatla o espatlla, altre, arbre, mascle, tracte)

A més de la possibilitat de formació d'una síl·laba sobretravada final, com les de (3), i de formació de nova síl·laba mitjançant epèntesi vocàlica, com les de (5), Wheeler també considera dues possibilitats més: la reducció de dues

consonants a una per africació (com en *despatx*, *esquitx*, *desig*, *estoig*) i la simplificació per supressió de la darrera consonant (com en *llam[p]*, *al[t]*, *tan[t]*).

En aquest treball aplicarem la teoria de Wheeler a dades geolectals i històriques catalanes i tractarem bàsicament el fenomen de la *simplificació* per supressió de la darrera consonant de les síl·labes sobretravades finals i les seves alternatives, el *manteniment* del grup² i la formació de nova síl·laba mitjançant *epèntesi* de *e* —alterada sovint en *o* o en *i*—.³

Simplificació de síl·labes sobretravades finals

Les dades dels quadres 1-6 ens mostren casos en els quals el català ha resolt les dificultats de pronúncia dels grups de dues consonants —o de semivocal + consonant— finals mitjançant l'eliminació de la semivocal o d'una de les dues consonants. En el quadre 1 es mostren els diversos canvis que han experimentat en el nostre idioma els mots acabats en vocal + semivocal *j* + dental.

² Deixe de banda, per la seva regularitat i perquè és un fenomen reduït al balearic, el manteniment de grups consonàntics finals en primeres persones del singular de presents d'indicatiu —i antigament també en primeres i terceres persones del singular dels presents de subjuntiu de la primera conjugació—. Relacionem almenys en aquesta nota manteniments corresponents als grups dels diversos quadres. Quadre 1: *afait*, *aguait*, *empait*, *cuit*, *lluït*, *aid*, *buid*, *cuid* corresponents a *afaitar*, *aguaitar*, *empaitar*, *cuïtar*, *lluïtar*, *aidar*, *buidar* i *cuidar*. Quadre 2: *infeud*, *endeut* de *infeudar* i *endeutar*. Quadre 7: *emparaul*, *empiul*, *entaul*, *siul* de *emparaular*, *empiular*, *entaular* i *siular*. Quadre 8: *emboir*, *enlair*, *flair* de *emboïrar*, *enlairar* i *flairar*. Quadre 9: *abeur*, *llaur*, *lliur* de *abeurar*, *llaurar* i *lliurar*. Quadre 12: *aferr*, *err*, *serr*, *torr* de *aferrar*, *errar*, *serrar* i *torrar*. Quadre 14: *empedr*, *lladr*, *quadr*, *penetr*, *filtr*, *entr*, *centr*, *mostr* de *empedrar*, *lladrar*, *quadrar*, *penetrar*, *filtrar*, *entrar*, *centrar* i *mostrar*. He d'agrair valuoses informacions sobre el mallorquí a Jaume Corbera. Vegeu Bibiloni 1981 i Wheeler 1986.

³ No estudie ací el fenomen que Wheeler anomena «reducció de dues consonants a una per africació». Diré tanmateix que no crec que en els exemples que ell dóna tinguem dues consonants finals, sinó una de sola; on sí que n'hi ha dues —i geminades— és en mots com *llotja*, *rellotge* o *jutge*, com mostren molt bé les pronúncies valencianes *llonja*, *rellonge* i *junge*.

Quadre 1: Grup final [-Vjt]

<i>manteniment</i>	<i>simplificació a</i>	<i>simplificació b</i>	<i>desplaçament de l'accent</i>	<i>simplificació c</i>
afait, aguait, bruit, coit, empaid, introit, salconduit; Beseit, Bolbait, Calaceit				
alcaid		alcai(s)		
beneit, maleit	benet	benei(s), malei(s)	(beneít[a], maleít[a])*	
buit, (bes)cuit, descuit, (di)vuit		buis, (bes)cuis, descuis, (de)-vuis	buít, (bes)cuít, descuít, huít	
acuit, fluid	cut		cuít, fluíd	quíit
duit	dut	duis		
feit, treit	fet, tret			
fruit, fruita, fruitera	frut, fruter	fruis	fruit, fruita, fruitera	frít, fríta, fritera
espleit, guareit, lleit, pleit	esplet, guaret, llet, plet			
nuit			nuít	nit
deits, feits, treits, seits, oceits / alceits, duits	fets	deis, feis, treis, seis, duis, reis, veis, creis	(deíts)	

El grup [Vjt] s'ha mantingut en tots els parlars catalans⁵ en cultismes com *coit* i *introit*, arcaïsmes com *alcaid* i *salconduit*, noms de lloc com *Beseit*,

⁴ En *beneít*, *beneíta*, *maleít*, *maleíta* i *deíts* no es tracta de casos de desplaçament d'accent, sinó de les formes primitives (< *BENEDICTUS, *MALEDICTUS, *DICITIS), a partir de les quals es crearen, en els segles XIII-XIV, per retrocés de l'accent, les formes *benéyt*, *maléyt* i *déyts*. En alguns pobles del valencià meridional —per exemple a la Torre de les Maçanes, a l'Alacantí— *beneit* s'ha reduït a *benet* en el compost *pan benet*.

⁵ Les dades històriques i geolèctals procedeixen, si no ho indique especialment, del DCVB, i les dades de morfologia verbal del magnífic i desaprofitat treball d'Alcover / Moll 1929.

Bolbait i *Calaceit*, i en mots comuns com *aguait*, *beneit*, *buit*, *cuit*, *bescuit*, *descuit*, *fluid* i *fruit*; i amb caràcter menys general en *empait* i (*di*)*vuit* (Catalunya), (*de*)*vuit* (Balears), *acuit* (peninsular no valencià), *duit* (mallorquí i menorquí), *maleit* (mallorquí, menorquí i Marina Alta),⁶ *bruit* (bisbat de Girona), *feit* (ribagorçà), *espleit* (rossellonès), *treit* (Formigueres; Sant Martí de Maldà),⁷ *afait* (mallorquí), *guareit* (nord-occidental, Maestrat, Ports de Morella), *lleit* (nord-occidental, Maestrat) i *pleit* (valencià,⁸ *plleit* en ribagorçà). En la llengua arcaica també es mantenia en substantius com *nuyt* i en segones persones del plural de presents d'indicatiu com *deyts*, *feyts*, *treys*, *seyts*, *oceyts*, *alceyts* i *duyts*⁹ (= moderns *dieu*, *feu*, *traieu*, *seieu*, *occiu* i *dueu*).

La simplificació *a*, per eliminació de la semivocal —segurament a partir dels plurals, cfr. occidental *dimats* (< *dimarts*)— és la solució més general en tots els parlars catalans en mots com *dut*, *fet*, *tret*, *esplet*, *guaret*, *llet* i *plet*.¹⁰ *Frut* i *fruter* són a l'hora d'ara només valencians, però es troben ja en textos de Ramon Llull. Només en valencià meridional trobem *Jugar a cut*¹¹ (< *acuit*) i *pan benet*. En segones persones del plural només es va produir la simplificació en *fets* (Muntaner) i en *trets* (Muntaner, Eiximenis).¹²

⁶ Sobre l'ús en valencià de *maleit* vegeu *VMB*, pàg. 231.

⁷ A la primeria de segle, segons les enquestes de mossèn Alcover. Formigueres és al Conflent i Sant Martí de Maldà al Baix Urgell.

⁸ Crec que el valencià modern *pleit* en part és conservació d'una forma antiga, i en part fruit de la pressió del castellà *pleito*, car en el segle XVII sembla que *plet* ja havia triomfat en una gran part del valencià.

⁹ Vegeu Forteza 1915: 290, Fabra 1912: 71, Moll 1952: § 310 i Coromines ²1974: 269-272.

¹⁰ És interessant d'observar que la pèrdua de la semivocal —si exceptuem el cas de *dut* i de *benet* i *Benet*— s'ha produït sempre en el grup *-eit* (< *-ACT-*) i el resultat en els dialectes catalans ha estat unànimement *-et*, amb *e* tancada: *fét*, *guarét*, *llét* i el substantiu *trét* (també com a participi *trét*, però *trèt* en menorquí i en algunes localitats mallorquines i del Principat); és evident que en aquests casos s'ha produït una assimilació mútua que ha tancat la *a* (*a* > *è* > *e*) i ha obert la *i*. En el cas de *duyt* la reducció a *dut* deu haver estat provocada per la pressió dels participis en *-ut* de la segona conjugació; en balear aquesta pressió no ha triomfat per l'existència dels presents *duim* i *duis*. En el nom propi *Benet* no es documenta en català el diftong, com tampoc en *estret* i en *dret* (< *BENEDĪCTU*, *STRĪCTU*, *DIRĒCTU*), car en català antic la *e* tancada del llatí vulgar (< *Ī*, *Ē* del llatí clàssic) —*e* neutra, tancada i oberta en els parlars actuals—, va assimilar ben d'hora la iod. *Benet* com a nom comú —viu en valencià meridional en l'expressió *pan benet*— és simplificació de *beneit* (< *benet* < *BENEDĪCTU*).

¹¹ Segons el *DCVB* és viu a Alcoi, Alacant i Benidorm.

¹² Vegeu Coromines ²1974: 271. *Fets*, en produir-se la semivocalització de *-ts*, donà *feu* i va

La simplificació *b*, per eliminació de la dental, ja apareix documentada en presents¹³ a la darrereria del segle XIII: «e dix: —*feis*-mé tantes honors / que yo nodresque mon senyor»¹⁴ i es degué generalitzar a la primeria del segle XIV, car altrament *-ts* hauria evolucionat a *-w*, com en la resta de segones persones del plural. Només gràcies a aquesta reducció s'han pogut conservar en balear formes com *deis*, *feis*, *treis*, *seis* i *duis*¹⁵ i se n'han creat d'analògiques com *jeis*, *creis*, *reis*, *veis* i *queis*.¹⁶ En els substantius, la simplificació fou molt més tardana, car no en trobem exemples fins al segle XVI, i encara en plural: «anant davant del dit coronell e capità dos *alcays*»;¹⁷ a l'hora d'ara es produeix l'elisió de la dental en els plurals en balearic i en valencià de la Marina Baixa,¹⁸ on podem sentir: *beneis*, *buis*, *cuis*, *bescuis* i *maleis*.¹⁹ En pobles de la

confluir amb *faeu* (< *faets*); *trets*, transformat en *treu*, desaparegué substituït per *traeu*.

13 Es tracta no pas d'un indicatiu, sinó d'un imperatiu, però provinent de l'indicatiu. És clar que el fet d'anar seguit d'un pronom afavoria ací la simplificació.

14 *Libre dels set savis*, ed. Adolf Mussafia 1876, versos 41-42.

15 I els seus correlats en la primera persona del plural *deim*, *feim*, *treim*, *seim* i *duim*.

16 I *jeim*, *creim*, *reim*, *veim* i *queim*.

17 Al *Manual de Novells Ardots*, IV, 423, segons *DAG*.

18 He sentit *buis*, *cuis*, *bescuis* a Callosa d'en Sarrià i a Polop. També en la Marina Alta es documenta a Dénia *maleis* al 1895 (*VMB*, pàg. 231) i les reduccions *malei* i *benei* de Pedreguer i Jesús Pobre pressuposen la pèrdua en els plurals; però a l'hora d'ara la pronúncia més comuna sembla que és *buít*, *cuít* i els plurals *buíts*, *cuíts*. També a la Safor —a la Font d'en Carròs— algunes persones grans pronuncien el diftong decreixent i elideixen la dental en els plurals: *buít* / *búis*. Però entre la gent de mitjana edat i entre els jóvens sembla que predomina ja el diftong creixent. El mot *baleigs*, pronunciat *baleits* (Ribes, Campmany, Llofriu), se simplifica com a *baleis* a les Illes Balears i com a *balets* al valencià de Sueca.

19 El mateix tipus de simplificació es dona també en balearic i en algunes varietats de valencià (per exemple a la Marina Baixa) en els plurals dels mots acabats en *-rt*, *-lt*, *-nt* i *-mp*, els quals, malgrat ser pronunciat en singular amb l'oclusiva final ben clara, perden aquesta en els plurals; així, *buít*, *fort*, *alt*, *sant* i *camp* esdevenen en plural *buis*, *fors*, *als*, *sans* i *cams* (en mallorquí). El balearic i aquestes varietats valencianes mantenen en aquests casos l'alternança que a la llengua antiga es donava en els mots acabats en *-nt* i *-nts*, en els quals la *t* es pronunciava en singular i s'eliminava en plural: *habitans* i *amans*, però *habitant* i *amant*. A partir dels plurals es creaven també singulars sense *-t* —de la mateixa manera que s'elidí la *-r* final en els substantius a partir dels plurals (*fustès*, *colós*)—. Contra aquesta tendència es va reaccionar tan enjorn i amb tanta força que al segle XIV no solament es reintroduí en els plurals la *-t* final de noms i de participis de present, sinó també per ultracorrecció en els gerundis, on el resultat normal de *-NDO* era *-n*, i en altres mots com en l'adverbi de temps *quan*, que esdevingué *quant*. Encara que no amb tanta freqüència, també

Marina Alta, com Pedreguer o Jesús Pobre, on elideixen l'oclusiva tant en els plurals en *-lts, -nts -mps*, com en els singulars en *-lt, -nt -mp* —i diuen doncs *al, san* i *cam*—, a partir de plurals com *maleis* i *beneis* s'han creat singulars també sense *t* com *malei* i *benei*.²⁰ El mateix origen —extret del plural *alcais*— deu tenir el cognom *Alcai*.

El desplaçament de l'accent en el diftong és un fenomen reduït a l'hora d'ara al valencià, on és general la pronúncia [wí] en el numeral *huit*, en *fluid* i en l'adverbi *hui*; però en els altres casos —*buit, cuit, descuit, fruit, fruita, cuida, cuixa, cuina*— conviuen en terres valencianes tant la pronúncia [új] com [wí], amb fort predomini de [wí] sobretot en el sector central. Però en la llengua antiga el desplaçament de l'accent degué tenir una extensió més gran, almenys en casos com *nwít* (< *nújt*).

La simplificació *c*, per eliminació de la semiconsonant, que pressuposa l'etapa anterior de desplaçament d'accent, no és un cas de simplificació del rim, sinó de l'obertura. Els grups *nw, frw* —nasal + semiconsonant i líquida + semiconsonant, en *nwít, frwít* i *frwíta*— violen la regla de formació d'obertura, que exigeix que els segments de les branques d'aquesta no siguin adjacents en l'escala de sonància de (2), i en conseqüència es simplifiquen en *n* i *fr*. Així s'explica el català *nit* i els valencians centrals *frit, frita* i *friterera*. En algun parlar valencià,²¹ també *jugar a l'acuit* ha esdevingut *jugar a la quit*.

es troben en la llengua antiga casos de pèrdua de *t* en els plurals de mots acabats en *-rt* i *-lt*, per exemple *fors* i *als*. Els parlars catalans es poden classificar en tres grups pel que fa a la pronúncia/elisió d'oclusiva final de mot darrere de sonant homorgànica:

- a) conservació en singular i pèrdua en plural, com en la llengua antiga: *-rt, -lt, -nt, -mp / -rs, -ls, -ns, -ms* (*fort, alt, sant, camp / fors, als, sans, cams*) en baleàric i algunes varietats de valencià;
- b) manteniment en els singulars com en la llengua antiga i conservació o reintroducció en els plurals *-rt, -lt, -nt, -mp / -rts, -lts, -nts, -mps* (*fort, alt, sant, camp / forts, alts, sants, camps*) en valencià, sobretot en el central; i
- c) pèrdua en els plurals com en la llengua antiga i elisió analògica en els singulars (*-r[t], -l, -n, -m / -r[t]s, -ls, -ns, -ms: for[t], al, san, cam / for[t]s, als, sans, cams*) a Catalunya i en alguns parlars valencians —del nord i del sud—; però en els parlars valencians l'elisió no s'ha produït en el grup *-rt*.

²⁰ Sobre el parlar de Pedreguer vegeu Beltran / Garcia 1994.

²¹ Segons el DCVB a Gandia, Pego i Sanet.

Quadre 2a: Grup final [-Vwt] en antropònims d'origen germànic

<i>manteniment</i>	<i>monofongació a</i>	<i>simplificació a</i>	<i>simplificació b</i>	<i>monofongació b</i>	<i>palatalització</i>
		Alabal	Alabau		Alaball, Alabay
	(Er)mengot	Armengual	Armengau	Ermengol	
	Ardebó	Ardebal		Ardebol	
Arnaut		Arnal	Arnau	Arnol	Arnall, Arnay
	Artó	Artal	Artau		
Baralt, Baraut			Barau		
		Bartual	Bartau	Bertol	Bartoll
		Bernal	Bernau		
Bonalt		Bonal	Bonau		
Girabalt		Gir(a)bal	Gir(f)bau		
Giralt, Giraut		Giral, Guiral	Girau, Guirau, Guerau		
		Godal			Godall, Goday
Grimalt			Grimau		
Manaut		Mainal	Mainau, Manau		
		Marcoval	Marcovau		
		Naval	Navau, Novau		Navall
Reinalt		Rainal	Renau		
Rigaut, Rig(u)alt	Rigot	Rig(u)al, Ricals	Rigau, Ricau, Ricou	Ricol(t), Rigol(t)	Rigall, Ricall, Rigay
			Sagau	Sagol	
Tibaut			Tibau, Tubau		
		Trabal	Trabau, Trubau		

En el quadre 2a²² representem les diverses solucions dels antropònims amb ètim germànic acabat en *-aud* (*Alabau, Ermengau*) o en *-ald* (la resta):²³

- a) manteniment de *-alt* o —amb semivocalització— de *-aut*: *Arnaut, Baralt, Baraut, Bonalt, Girabalt*, etc.;
- b) monoftongació en *-ot*: (*Er*)*mengot, Rigot*; o en *-ó*: *Ardebó, Artó*;
- c) elisió de la dental, *-al, -au*: *Alabal, Armengual, Ardebal, Arnal, Artal, Bartual, Bernal*, etc.; *Alabau, Armengau, Arnau, Artau, Barau, Bartau, Bernau*, etc.;
- d) monoftongació a partir d'una forma *-aul* (< *-ulu* < *-allu* < *-ALDU*; cfr. *Pol* < *Paul*): *Ermengol, Ardebol, Arnol, Bertol, Rigol, Sagol*; i
- e) palatalització a partir de l'etapa assimilada *-allu* (< *-ALDU*): *Alaball, Arnall, Godall, Navall, Rigall*.²⁴

Potser l'alternança *-aut / -au* observable en *Arnaut, Baraut, Giraut, Manaut, Rigaut, Tibaut* enfront de *Arnau, Barau, Girau, Manau, Rigau, Tibau* ha tingut alguna cosa a veure en la formació en terres lleidatanes d'un femení *prouta* a partir del singular *prou*, interpretat com a pronúncia d'un **prout*.²⁵

²² Elaborat amb els materials de Moll 1987.

²³ Una bona part d'aquests antropònims (< germ. *-ALD*) només presenten en català la solució amb semivocalització de la lateral i elisió de la dental final: *Adrobau, Arguimbau, Aribau, Bau, Brotau, Durbau, Estrabau, Gumbau, Gonsau, Gorombau, Miarnau, Mornau, Reimbau, Robau, Sembau, Tutau*; n'hi ha un parell que mantenen la lateral i elideixen la dental: *Monal, Ubals*. La primera solució es troba també en un antropònim provinent de germ. *-AUD*: *Galangau*, amb variant interessant *Garangou*.

²⁴ Les formes *Arnay, Goday, Rigay* deuen provenir de *Arnall, Godall i Rigall*, amb influència de *Arnau, Godau i Rigau*, potser per ultracorrecció del procés que va fer retrocedir formes populars com *espau* a semicultismes com *espai*. Vegeu Coromines ²1974: 215-216 i Gulsoy 1993: 209-210, 228-229.

²⁵ Vegeu sobre aquesta qüestió Badia i Margarit 1979. L'alternança *-aut / -au* també es donava en occità antic: *Arnau/Arnaut, Berau/Berant, Girau/Giraut, Guirau/Guiraut, Rainau/Rainaut* Brunel 1926-1952.

Quadre 2b: Grup final [-Vwt]

<i>manteniment de -aut</i>	<i>manteniment de -ald</i>	<i>simplificació a</i>	<i>simplificació b</i>
faraut, heraut, haraut	herald	herau, harau	
grapaut, gripaut, calapaut	grapalt	grapau, gripau, garipau, galipau	grapal, gripal
llebraut		llebrau	
ribaut	ribald		

El quadre 2b ens permet observar les quatre solucions dels grups finals *-aut*, *-ald* en mots catalans de provenença occitana o francesa:

- a) manteniment de *-aut*: *faraut* (Pierres de Provença, Lacavalleria), *heraut* (Curial), *haraut* (Tirant), *grapaut* (Torra 1653), *gripaut* (Lacavalleria), *calapaut* (rossellonès, DCor), *llebraut* (rossellonès), *ribaut* (Llull, Desclot, Sant Vicent Ferrer);
- b) manteniment de *-ald*: *herald* (Lacavalleria, DFa), *grapalt* (Font 1637), *ribald* (Turmeda, Eiximenis, Sant Vicent Ferrer);
- c) simplificació en *-au*: *herau* (document de 1404), *harau* (Sant Vicent Ferrer), *grapau* (rossellonès), *gripau* (Belvitges 1803), *galipau* (Osona), *garipau* (Osona, Valldigna, DCor), *llebrau* (rossellonès); i
- d) simplificació en *-al*: *grapal* (Pallars, Cardener, DCor), *gripal* (Balaguer, Cervera).

Quadre 3: Grup final [-Vwk]

<i>manteniment</i>	<i>simplificació a</i>	<i>simplificació b</i>	<i>desplaçament de l'accent</i>
glauc, Pentateuc, rauc			
eixauc		eixau	
rauc		rau	
trauc		trau	traúc
*beuc, couc, *creuc, *mouc, *escriuc	bec, coc, crec, moc, escric	(beu, cou, creu, mòu, escriu)	

En el quadre 3 es mostren els resultats catalans del grup final vocal + semivocal *w* + velar. Amb caràcter general s'ha mantingut en cultismes com *glauc* 'verd clar', *Pentateuc* i *rauc* 'ronc, rogallós', i es va mantenir fins al segle XV en mots com *eixauc*²⁶ i *trauc*, el darrer dels quals ha sobreviscut en rossellonès.

La simplificació *a*, per eliminació de la semivocal en les primeres persones de singular de presents d'indicatiu de la segona conjugació, es degué produir en els segles XIV-XV, immediatament després de la velarització, quan els antics i etimològics *jo beu, cou, creu, mou, escriu*, en velaritzar-se com a **beuc, couc,*²⁷ **creuc, *mouc, *escriuc*, esdevingueren els moderns *bec, coc, crec, moc, escric*.

La simplificació *b*, per eliminació de la velar final, es documenta ja al segle XVI en el cas de *eixau* (*DAG*) i *trau* (*O. Pou*), pronúncies avui generals en els parlars catalans; menys extensió té la reducció de *rauc* 'crit de la granota; acció de raucar', car *rau* només es coneix en tortosí.

El canvi per desplaçament de l'accent ja es documenta en *traúc* en l'aragonès de Terol a la primeria del segle XV (*traúch* i *trahucar*)²⁸ i en valencià des de la darrerria del mateix segle (*trahucat*) i encara a l'hora d'ara és ben viu *traúc* 'forat' i *traúcar* 'foradar'.²⁹

²⁶ El *DCVB* defineix els sentits antics de *eixauc* com a 'canal o rec per on es pren l'aigua d'un riu o d'un altre canal per a regar' i 'prima o remuneració que es dóna al més dient d'una subhasta, a part de la cosa subhastada que cal lliurar-li'.

²⁷ La forma *couc* no és hipotètica, sinó real: Alcover la va arreplegar l'any 1906 a Figueres i l'any 1910 a Alacant; també *jo cou* a Rocabrana i a Camprodon.

²⁸ Vegeu Terrado 1991: 313-315.

²⁹ Vegeu més dades sobre el desplaçament de l'accent i la vitalitat en valencià —negada sense fonament pel *DCor*— de *traúc* i *traúcar* en *VMB*, pàgs. 323-324.

Quadre 4: Grup [-Vjλ]

<i>manteniment</i>	<i>simplificació a</i>	<i>simplificació b</i>
ayll	all	ai
fuyll	full	fui
uyll	ull	ui
abeylla, paylla	abella, palla	abeia, paia

En el quadre 4 es suggereix que els dos resultats catalans dels grups llatins C'L, G'L i LY, el quasi general al continent [λ], i el propi de les Balears i d'una zona costanera entre Barcelona i el Pirineu [j],³⁰ podrien ser resultat de dues simplificacions de síl·labes sobretravades finals [-Vjλ], per eliminació de la semivocal o de la lateral palatal. Es podrien adduir en favor d'aquesta interpretació diversos fenòmens com ara:

- a) el paralelisme entre els resultats que estudiem i els que es donen entre els generals *puig*, *roig*, *pujar*, *roja* i els pallaresos i ribagorçans *pui*, *roi*, *puiar*, *roia*,³¹
- b) la pronúncia d'una *j* davant [ɲ] intervocàlica —per exemple [kájɲa, seɲɲál]— al Camp de Tarragona,³²
- i c) l'aparició en mallorquí d'una *j* en els plurals dels mots acabats en *-ny* (per exemple [ájnz i pájns] < *anys* i *panys*).

³⁰ Vegeu Coromines 1976: 41-42 i Veny 1978: 39-47.

³¹ Vegeu Veny 1982: 139.

³² Vegeu Recasens 1985: 139-140.

Quadre 5: Grup final [-rn]

<i>manteniment</i>	<i>simplificació a</i>	<i>simplificació b</i>
carn, carnsalada	can, cansalada	car
quadern, quèrn, quèrns	qüen, què, quèns	quader
torn, entorn-peu	enton-peu	tor

El quadre 5 ens mostra els dos tipus de simplificació del grup final vibrant + nasal. La solució *a*, per eliminació de la vibrant, a l'hora d'ara peculiar del mallorquí, és possible que tingués més extensió en el passat, car un mot com *carnsalada* es documenta ja al 1537 com a *cansalada*, la pronúncia general a tots els nostres parlars. El nom d'una antiga moneda «qui s'apella *coern* e ha les tres parts d'argent e les VIII de coure e d'aram» (1455)³³ s'ha conservat en plural en valencià actual com a sinònim de 'diners' en la forma *quèns*, i fins i tot se n'ha extret un singular *què*;³⁴ també a Menorca s'ha produït la mateixa simplificació i anomenen *quèn* un 'nombre collectiu que significa quatre' (*DCor*). A Mallorca la pronúncia normal de *carn* i *entorn-peu* és *can* i *enton-peu*.

El valencià de l'Alacantí-Vinalopó practica la simplificació *b*, per elisió de la nasal, sense tradició en català, però normal en francès i trobadora en occità:³⁵ *car*, *tor*, *for*, *hiver*, *infer*, *eter*, *quader* (< *carn*, *torn*, *hivèrn*, *infern*, *etern*, *quadern*).³⁶

³³ L'exemple l'arreplega el *DCVB* del *Libre de conexences de spícies*.

³⁴ Ja Escrig 1851 definia *cuè* 'pieza de dos cuartos (moneda); también dos cuartos, aun cuando los compongan mas de una pieza'.

³⁵ El francès, com se sap, fa *four*, *tour*, *enfer*, *hiver*, *chair*. En occità antic la solució normal era el manteniment del grup (*ivèrn*), però en algun cas també s'elidia la nasal (*enfer*, *tor* al costat de *infern*, *torn*) i es reforçava la vibrant amb una dental (*cart*, *fort* a la vora de *carn*, *form*, *PDPF*).

³⁶ Vegeu Colomina 1985: 153-154 i 304. Maria Rosa Lloret em comunica que a la zona de Sant Climent de Llobregat es produeix sistemàticament epèntesi medial: *càrren*, *fórren*, *hivèrren*.

El mateix Wheeler (1987: 97-98) reconeix que «pot estranyar que una semivocal siga considerada menys sonant que una líquida, essent, com és, més semblant a una vocal». Segons ell, només quatre mots catalans (*rail*, *saur*, *vair* i *cuir*) serien testimoni d'una líquida menys sonant que una semivocal. En els quadres 7-9, en donem vuit casos més: *gasoil*, *Paul*, *àer*, *avuir*, *Llombair*, *muir*, *aur*, *taur*, i nombroses simplificacions de grups finals (*gasoi*, *meu*, *remeu*, *Pau*, *piu*, *xiu*, *cur*, *or*, *llor*, *sor*, *tor*) que potser s'explicarien millor considerant les líquides com a menys sonants que les semivocals.

Quadre 7: Grup final semivocal + lateral

<i>manteniment</i>	<i>monoftongació</i>	<i>simplificació</i>	<i>-e epentètica</i>	<i>-o epentètica</i>
gasoil		gasoi		
*maul, *meul, *miul, maulet, miulet, *remeul		mau, mèu, miu, remeu		meulo, remeulo
Paul	Pol	Pau		
*piul, piulet		piu		piulo
			retaule	retaulo
*siul, siulet, *xiul, xiulet		xiu	siule	siulo

Les formes amb *-e* epentètica, com *retaule* o l'antic *siule*, convertida després en mallorquí en *o* —per assimilació a la velaritat de la lateral—³⁹ en *meulo*, *remeulo*, *piulo*, *retaulo* i *siulo*, reforcen la consideració de Wheeler de les líquides com a més sonants que les semivocals. Però s'hi oposen la resta de possibilitats:

- el manteniment del grup en mots com *Paul* (*Homilies d'Organyà*, Muntaner) i *gasoil* (< anglès *gas oil*);
- mots com *maulet*, *miulet*, *piulet*, *siulet*, *xiulet*,⁴⁰ que semblen pressuposar uns anteriors **maul*, **miul*, **piul*, **siul*, **xiul*;
- la forma *Pol* resultat de la monoftongació de l'anterior *Paul*; i

³⁹ Cfr. *núvol*, *escàndol*, *sègol* (< *núvel*, *escàndel*, *sèguel*).

⁴⁰ *Siulet* (A. Canals), *xiulet* (*Spill*), occità antic *siblet* (*PDPF*).

- d) simplificacions com *gasoi* (valencià meridional) i les formes *mau*, *mèn*, *miu*, *remeu*, *piu*,⁴¹ *xiu*, provinents de **maul*, **mèul*, **miul*, **remeul*, **piul*, **xiul*, extretes com resulta evident dels verbs *maular*, *meular*, *miular*, *remeular*, *piular*, *xiular*.⁴²

Quadre 8: Grup [-Vjr]

<i>manteniment</i>	<i>simplificació</i>	<i>-e epentètica</i>	<i>-o epentètica</i>	<i>desplaçament de l'accent</i>
àer, àir	a(r)	aire		
ahuir, avuir, benaurat, malaurat, malaurat, eixavuirar	aúr, benaurat, malaurat		eixavuiro	ahuir, uís
cuir	cur	cuire	cuïro	cuïro
muir	mur			
	suro	suire	suro, suïro	
vair		vaire		
		<i>occitans</i> -aire, paire, salvaire		

Les dades del quadre 8 ens mostren les solucions catalanes del grup final semivocal *j* + vibrant. Cal excloure del quadre els mots amb el sufix occità

⁴¹ *DECH* (sub voce *pua*, nota 2; reproduït en *DCor*, sub voce *piular*), després de comprovar que *piu* es diu *piulet* al Maestrat, i que allà mateix *empiular* és 'encaixar en un piu o polleguera', assenyala amb cert que *piu* deriva de *piular* «pel so agut *pi*, que emeten en giravoltar aqueixes peces mecàniques». *Piu* 'crit dels ocells o pollets petits' és derivat de *piular*; cfr. occità antic *piulet* 'reclam' (*PDPF*).

⁴² De la mateixa manera que *miol* s'ha extret de *miolar*. Vet ací les dades del *DCVB*: *mau* 'crit del gat', *maular* (Esterra, Tortosa, val., mall.); *mèn* 'crit del gat', *meulo* 'crit del gat' (balearic), *meular* (mallorquí, menorquí), *remeu* 'marrameu' (mallorquí), *remeulo* 'marrameu' (mall., men.), *remeular* 'fer remeuos' (Mall., Men.); *miu* 'veu dels gats' (Bages), *miulet* 'miol' (Empordà, Vic, Bages, València), *miular* (occità antic [*PDPF*], valencià, mallorquí, eivissenc); *xiu-xiu* 'crits d'ocells' (*Somni de Johan Johan*). La mateixa simplificació es dona en l'adjectiu *berjau*, *berjaula*, que Bulbena 1919 qualifica de «territorial» i defineix com a 'bergant'.

-aire (*paraire, xerraire, pescaire*), car en aquests mots, i en d'altres d'acabats en -aire,⁴³ quan es va produir l'epèntesi el grup final era dental + vibrant (-aire < -adre < -at'r < -ATOR, -ATER), que exigeix l'epèntesi vocàlica.

L'epèntesi de -e es va donar en *aire, cuire*,⁴⁴ *suire*⁴⁵ i en l'antic *vaire*. De *cuire* i *suire*, per assimilació vocàlica,⁴⁶ es van crear *cuïro* i *suiro* (reduït després a *suro*), i a partir d'un *(*eix*)*avuire* es formà pel mateix procés el modern *eixavuiro*⁴⁷ (Vallès, Ripollès).

El grup es va mantenir en els antics *abúir, avúir, cúir, múir* ('jo mor') i *vàir*. L'antic *àer* es pronunciava de primer com a disíl·labic (*à-er*) i després com a monosíl·lab (*àer* i *àir*). De la primera d'aquestes darreres formes procedeix per simplificació el mallorquí i eivissenc *en l'a* 'en l'aire'; i de la segona per epèntesi la forma moderna *aire* (segles XIV-XV).

A més de *ar* (< *àer*), la simplificació s'ha donat també en els antics *aúr* i els derivats *benaurat* i *malaurat* (< *abuïr, benauirat, malauirat*), en el rossellonès antic *cur* (< *cuir*), en el mallorquí *mur* (Esporles) i en el modern i general *suro* (< *suiro*).

També es va mantenir el grup sense epèntesi, però amb desplaçament de l'accent⁴⁸ i reducció normal del grup *rs* a *s*,⁴⁹ en el menorquí *uís* i el mallorquí *oís, ovís* (< *uís* < *auís* < *auïrs* < *abuïrs*). I amb epèntesi i desplaçament de l'accent tenim el valencià *cuïro*.

⁴³ Com ara: *paire, maire* i *fraire*. De tota manera, també l'occità antic coneixia en aquests casos el manteniment de -air: *mair, pair, frair*; la reducció a -ai: *mai, pai, frai*; la reducció a -ar: *par, frar*; i fins i tot la reducció i l'epèntesi, com el català: *mare, frare* (PDPF).

⁴⁴ Documentat al 1352, *Faules Isòpiques*, pallarès i ribagorçà (DCVB).

⁴⁵ Conflent, Cerdanya, Urgellet, Andorra (DCor).

⁴⁶ Estudiada per Coromines²1974: 197-209.

⁴⁷ Vegeu el modèlic estudi de Veny 1968 sobre l'esternut com a auguri.

⁴⁸ Com els que hem vist en el quadre 1, cosa que referma la nostra suposició que aquest canvi degué tenir una extensió més gran en el passat.

⁴⁹ Aquesta mateixa reducció es donava en el plural de *vaysr*, car sovint trobem en la llengua antiga *vays* per comptes de *vayrs*. Per aquest mateix procés s'expliquen els topònims valencians *Llombai* i *Patraix*. El primer, que correspon a dues poblacions valencianes, i apareix documentat com a *Alumber* (1238), *Lombar* (1254), *Lombay*, *Lombàyer* —potser mala lectura per *Lombayre*— (1368) i *Lombàer* (1370), ha de ser resultat per simplificació d'un antic *Llombair* —en *Lombar* tindriem l'altra simplificació possible—. El segon, que es documenta com a *Petràer* (1237), es deu haver format a partir d'un plural *Petrairs*, simplificat en *Petrais*, i després amb assimilació vocàlica i palatalització, normal en valencià, de -js final, convertit en *Patraix*. La documentació es troba en Barceló 1983.

Quadre 9: Grup [-Vwr]

<i>manteniment</i>	<i>monoftongació</i>	<i>-e epentètica</i>	<i>-i epentètica</i>	<i>-o epentètica</i>
aur, daurat	or			
	llor, lloro	*llore, *llaure		lloro
	moro	*Maure, more	Mauri	moro
saur	sor	*Saure	Sauri	
taur	tor, toro	*tore, taure, centaure		toro
		coure, lliure, roure		
		beure, moure, viure, escriure, deure		

La mateixa alternança entre manteniment i epènesi que vàiem en el quadre anterior apareix en el 9, on representem les solucions als mots acabats en el grup semivocal *w* + vibrant. Cal excloure del quadre:

- mots com *coure*, *lliure* i *roure*, car en el moment de produir-se l'epènesi el grup final era oclusiva + vibrant: *cobr*, *llibr*, *robr*⁵⁰ (< CUPRU, LIBERU, ROBORE);
- infiniutius com *beure*, *moure*, *viure*, *escriure*, *deure*, perquè en el moment d'adoptar la *-e* epentètica, el grup final era fricativa + vibrant: *bevr*, *movr*, *vivr*, *escrivr*, *devr*.⁵¹

Per bé que la monoftongació apareix des dels orígens de l'idioma —*or*, *llor*, *more*, *sor*, *tor*—, també es va mantenir *aw* en algun mot, com en el cas

⁵⁰ Després de produir-se l'epènesi en *cobre*, *llibre* i *robre* es va passar per semivocalització de la labial implòsiva a *coure*, *lliure* i *roure*.

⁵¹ El mateix grup es donava en la resta de verbs en *-ure* provinents de verbs llatins en *-BERE*, *-DERE*, *-CERE*, encara que alguns —com *veure*, *caure*— és probable que es creassen analògicament en substitució dels antics *ve(s)er*, *ca(s)er*. És clar que si ens limitem a una anàlisi formal sincrònica no tenen justificació les exclusions que postulem en aquest quadre 9 i en l'anterior, com em fa observar Maria Rosa Lloret.

de *aur*, que va resistir fins al segle XV —i el derivat *daurat* fins a la llengua moderna—, i en textos en vers —segurament per tradició occitana— en *saur* (segle XIV) i en *taur* (Ausiàs March, Andreu Febrer).

Encara que l'epèntesi de *-e* només està documentada en el cas de *more* (*Vides de sants rosselloneses*, DCor) i en *taure* (Capcir), hem de suposar que es donà també en **llore* (< **llaure*), **maure*, **saure* i **tore*, car altrament resultarien inexplicables les formes amb epèntesi de *-o* —per assimilació a la tònica— com *lloro* 'moradenc' i *toro*, o amb epèntesi de *-i* —per tancament de *e*⁵² com els llinatges *Mauri* i *Sauri*.⁵³

Grups finals de consonants amb la mateixa sonància

En els quadres 10-12 estudiem les solucions catalanes als grups finals de consonants amb el mateix grau de sonància, grups que segons la regla de Wheeler exigeixen epèntesi vocàlica. En primer lloc veurem les combinacions d'oclusives (velars i dentals), i en els altres dos casos les geminades laterals i vibrants.

Quadre 10: Grups finals [-kt] i [-tk]

<i>manteniment</i>	<i>simplificació a</i>	<i>simplificació b</i>	<i>-e epentètica</i>	<i>semivocalització</i>
infect, object, subject			infecete, objecte, subjecte	
perfect	perfet		perfecte	perfeit
product			producte	
prometc	promec	promet		
batc, fotoc, putc; batca, fotca, pudga		bat, fot, put; bata, fota, puda		

⁵² Fenomen típic del parlar xipella, però que en alguns casos —*cobri*, *obri*, *ompli*, *orgui*, *porxi*, *cantir*, *màniga*, *alfàbiga*— afectà zones molt més amples; vegeu-ne més exemples en VMB, pàg. 18.

⁵³ La forma *Sant Mauri* es documenta al 1393. *Sauri* 'llinatge' ha de ser el masculí corresponent al cognom *Saura* i al poc fantasmagòric ocell anomenat *saura*, sobre el qual vegeu la bella lliçó ornitònica de Veny 1993: 111-117.

En el cas de la combinació de dues oclusives en posició final, la solució normal en el català de tots els temps ha estat l'epèntesi de *-e*, com preveu la regla de Wheeler: *dissabte, olfacte, pacte, afecte, recte, insecte, districte, delicte*, etc. Pel que fa al grup final format per velar + dental, la llengua arcaica i antiga coneixia quatre solucions:

- a) la majoritària en la llengua moderna, però també la més tardana, amb l'epèntesi de *-e*: *acte* (Ramon Llull), *correcte* (Andreu Febrer), *infecte* (segle XV, *DCor*), *objecte* (1491, *Quèsits i perquens*; 1696, *Lacavalleria*), *subjecte* (segle XV);
- b) la més arcaica —la preferida per Ramon Llull—, amb manteniment del grup: *infect* (Ramon Llull), *object* (Ramon Llull), *perfect* (*Spill*; el femení *perfecta* es documenta en Ramon Llull i en *Costums de Tortosa*),⁵⁴ *product* (Ramon Llull), *subject* (Ramon Llull, *Scachs*);⁵⁵
- c) la simplificació per elisió de la velar, molt habitual en el cas de *perfet* (Ramon Llull, *Tirant*); i
- d) la semivocalització de la velar: *perfeit* (*Homilies d'Organyà, Evangeli Palau*).

Pel que fa al grup final d'oclusiva dental + oclusiva velar, en primeres persones de presents d'indicatiu de les conjugacions segona i tercera, trobem tres solucions en els parlars valencians:

- a) el manteniment del grup: *batc, fotoc* (Alcoi), *putc* (Llucena);⁵⁶
- b) la simplificació per elisió de la dental: *promec* (Cocentaina, la Vila); i
- c) manteniment de només la dental, amb refús de la velarització: *bat, fot, promet, put* (valencià general).

⁵⁴ Crec que erra Coromines quan a partir d'aquest femení pressuposa *perfecte* en Llull; crec que el beat devia usar *perfect*. *Perfecte* apareix per primera vegada en la tradició lexicogràfica en el valencià Escrig (1851). Font (1639) i Torra (1640) només coneixen *perfet*, *perfetament* i *perfeta cosa*; Belvitges (1805), Labèrnia (1839-1840) i Figuera (1840) enregistren *perfectament* i *perfectíssim* però només *perfet*. Escrig (1851) *perfect*, *perfecte*.

⁵⁵ *Soject* en el *Vocabulari Català-Alemany* de 1502, pàg. 100.

⁵⁶ Els grups es mantenen en el present de subjuntiu: *batca, fotca* (Alcoi), *putga* (nord-occidental i eivissenc).

Quadre 11: Grup final [-Vll] i [-Vλλ]

simplificació	-e epentètica	-o epentètica	palatalització
	berille		berill
	batlle, motlle, respatlle, rotlle, tittle	motllo, rotllo	
	-fille: afillle, polifille, trifille, etc.		
nul	nulle		null
rebel	rebelle	rebello	rebell
tranquil	tranquille		

La solució normal en català als grups finals de lateral —alveolar o palatal— geminada és, d'acord amb la regla de Wheeler, l'epètesi de *-e*: *batlle*, *respatlle*, *motlle*, *rotlle* o bé *batlle*, *respatlle*, *motlle*, *rotlle*, *berille*, *afille*, *polifille*, *trifille*, etc., *nulle*, *rebelle*, *tranquille*.⁵⁷ La vocal epentètica —per assimilació a la tònica o a la lateral velar— esdevé de vegades *-o*: *motllo* o *motllo*, *rotlo* o *rotllo*, *rebello* (mallorquí i menorquí).

Dues solucions —l'una pròpia de la llengua antiga, l'altra de la moderna— s'oposen a l'epètesi:

- a) la solució antiga consistia en la palatalització de la geminada: *berill* (1507, Busa, pàg. 176a), *null*, *rebell*;

⁵⁷ *Nulle* 'no vàlid' (1398, Eiximenis, *Consolat de mar*) s'oposava en la llengua antiga a *null* 'cap, ningun'; a partir del segle XVI *null* es fa antiquat i *nulle* per assimilació a la tònica esdevé *nullo* (Lacavalleria 1696; Belvitges 1805; Figuera 1840; Ferrer 1854); Labèrnia 1839-1840 enregistra *nullo* i com a forma secundària *nulle*. *Nul* apareix per primera vegada en Escrig 1851, i després en Bulbena 1905 i en *Dfa*.

Rebelle, la forma predominant a l'edat mitjana, es documenta en Llull, Pere IV, Eiximenis, Metge, Oliver, March, *Tirant*, Sor Isabel de Villena i Roís de Corella; la variant baleàrica actual *rebello* ja es documenta al 1451; *rebell* en Jaume I, Llull i Eiximenis; la forma moderna *rebel*, que pressuposa simplificació de la geminada, es documenta al segle XVII (Goigs de St. Miquel, *DAG*) i a València al 1820: «als *rebels* i als obstinats» (*Dr. Cudol*, Sena conversa, pàg. 2).

Tranquille es documenta en Bernat Metge i Roís de Corella; *tranquil* ja apareix al *Tirant*; Lacavalleria 1696 ja escriu *tranquilo*.

- b) la solució moderna, conseqüència sense dubte de la pèrdua de la geminació: *nul, rebel, tranquil*.

Quadre 12: Grup final [-Vrr]

<i>manteniment</i>	<i>simplificació</i>	<i>-e epentètica</i>	<i>-o epentètica</i>	<i>-i epentètica</i>
	bon estar, escalar, ginestar, toscar, siscar	Bonestarre, Bonasterre, Escallarre, Ginestarre		Toscarri, Siscarri
		beverre, fotarre ⁵⁸	cagarro, fumarro, mamarro	beverri, cagarri, caguerri, fumerri, mamerri
		cerre, escirre, esquirre	cerro, esquirro	
cigarr, cigarret	cigar	cigarre	cigarro ⁶	
		carre	carro	
corr		corre		
Err, Nyerr	Er, Nyer			
			erro, morro, xerro	
esquerr	esquer, esquert	esquerre	esquerro	
ferr	fer	ferre, Ferre	ferro	ferri, Ferri
	alfor	alforre, forre	alforro, forro	
llogarret ⁵⁹	llogar			
		parterre		parterri
	tor	torre		
		verre	verro	verri
xerr			sirro	xerri

⁵⁸ *Beverre*. (Genebreda, *Consolació*, 78; viu al Vallespir), *fotarre*, i **cagarre*, **fumerre* semblen adaptacions dels occitans *beveire, foteire, cagaire* i *fumaire*.

⁵⁹ No seria impossible —encara que sembla agosarat— que el modern *llogarret* fos un diminutiu de *llogarr*; però més tost deu ser un doble derivat de *lloc* + *arro* + *et*.

Els parlars catalans es poden classificar, pel que fa a la pronúncia de la *-r* final de síl·laba o de mot, en tres grups:

- a) el baleàric i el tortosí, que no la pronuncien en posició final i la fan bategant en posició implosiva interior de mot;
- b) el valencià, que pronuncia en tots dos casos una bategant; i
- c) el català oriental central i septentrional i el nord-occidental, que normalment no la pronuncien en posició final de mot i que en interior de mot —i en els casos en què sona en posició final de mot— la fan vibrant múltiple.⁶⁰

Per això podem parlar de manteniment de la *rr* en mots del català oriental com *cigarr*, *Err* (la Cerdanya), *Nyerr* (el Conflent), *ferr* (rossellonès medieval i avui capcinès), *xerr* 'xerri' (Alta Cerdanya, *DCor*); el mallorquí també excepcionalment pot pronunciar *rr* final de mot: *corr*, *esquerr*.

La simplificació de la vibrant múltiple a simple s'ha donat en *cigar*,⁶¹ *alfor* (*DAG*), *esquer* (Elx, Crevillent, sovint amb reforç dental *esquert*, però el fetenà sempre *esquerra*), *fer*, *tor*.⁶²

L'epèntesi de *-e* ha estat la solució normal: en topònims pallaresos *Bonestarre*, *Bonasterre*, *Ginestarre*, *Escalarre* (< *Bonestar*, *Ginestar*, *Escalar*);⁶³ en mots com *cerre*, *escirre*, *esquirre*, *cigarre* (Bulbena), en els antics *carre* (*Vides de sants rosselloneses*, Francesc Alegre), *ferre* (segle XIII i cognom), (*al*)*forre* (segle XIII) i *verre* (segle XIII, avui al Maestrat). Sembla que la *rr* té tendència a transformar *-e* en *-o*: *cagarro*, *fumarro*, *mamarro*, *cerro*, *esquirro*, *cigarro*, *carro*, *erro* (deverbal de *errar*), *morro*, *xerro* (mallorquí, verbal de *xerrar*), *sirro*

⁶⁰ Cfr. Recasens 1991: 327. El fet té una conseqüència que crec que no ha estat observada fins ara: la repercussió de vibrant només es produeix quan hi ha una pronúncia amb vibrant múltiple: així, al País Valencià, a la regió de Tortosa i a les Balears no es donen formes com *orrdre*, *murrtra* o *carrtró* < sic >, sinó les tradicionals *orde*, *murta* i *cartó*. En canvi, en valencià sí que és habitual la repercussió en mots com *enredrar* (< cast. *enredar*) i *retrama* (< cast. *retama*).

⁶¹ *Cigar* no és invent de Fabra, sinó d'Escrig 1851, que ja enregistrava *cigarr* o *rro*. *DCor* afirma *cigar* fou una «iniciativa del descastellanitzador a ultrança» Bulbena i vota perquè s'abandonen les formes *cigar* i *cigarreta*. El *DCVB* defensava *cigarro*.

⁶² No puc compartir ni de bon tros el parer de Lloret / Viaplana 1992: 426 que «la [rr] que apareix a final de mot mai no prové d'una /rr/ subjacent, sinó que es deriva de /r/».

⁶³ I després convertida la *-e* en *-i*: *Toscarri*, *Siscarri* (< *Toscar*, *Siscar*). Coromines 1965: 138-140 hi vol veure una altra «survivance du basque», perquè el basc també adapta els llatinismes en *-r* amb *rr* (*biperra* < PIPER).

'xerri', *esquerro, ferro, (al)forro, verro*. El canvi de *-e* en *-i* també és possible: *Toscarri, Siscarri, cagarri, caguerri, fumerri, mamerri, ferri* (pallarès i cognom), *parterri* (alcoià), *verri* (Ports de Morella, Maestrat).

Un cas d'epèntesi difícil d'explicar: lateral + labial

Quadre 13: Grup final [-V + lateral + labial]

<i>manteniment</i>	<i>semivocalització</i>	<i>epèntesi vocàlica</i>	<i>simplificació a</i>	<i>simplificació b</i>
balb	baup	baubo		
(so)balm, olm, salm				sobam, om, sam
calb, falb		calbo, falbo		
calm			cau (cal)	cam
colp, polp				cop, pop
elm		elme		em
Guillelm		guilleume, Guilleume		Guillem
palm	paum			pam
palp	paup			
talp	taup		tau	
Telm				Tem
salv, salu	saul	salve, salvi, salvo, salvu	sau (sal)	

El grup de lateral + labial s'ha mantingut amb caràcter quasi general en el mot *palp*; però es conserva sobretot en valencià, en mots com *colp, olm*,⁶⁴ *palp, polp* i *talp*; també l'eivissenc conserva el grup en qualque cas, com ara

⁶⁴ *Olm*, la forma antiga (*Spill*) conviu en valencià amb *om* i amb *orm* (Benilloba, Biar, Monòver), variant que es deu haver produït per dissimilació de laterals a partir de *l'olm*; en occità antic: *olm, olme, om* i *orme* (PDPF).

colp, *polp* o *palm*; en *polp* el grup es manté també en rossellonès i en tortosí. En la llengua antiga eren habituals *elm*, *Telm* i *falb* 'de color gris fosc, aplicat sobretot a cavalleries'. També es conserva el grup en cultismes com *bulb*, o en la pronúncia acurada en casos com *balb*, *calm* o *calb*. Al segle XI encara trobem l'antropònim d'origen germànic *Guillelm* (sota les grafies *Wilelm* i *Guielm*). No crec que en català antic existís *salv*; la lectura correcta deu ser *salu*, forma originada, com el mallorquí *cero*, per simplificació del grup *vu*, *vo* (< *salvu*, *salvo*; *cervo*)

La semivocalització de la lateral en contacte amb la labial es dona a Catalunya en *baup* i *taup* i a Mallorca en *paup* i *paum* (forma usual en les *Rondaies* d'Alcover, però vulgar segons el *DCVB* i pagesívola segons *DCor*). La forma *saul* del català antic sembla pressuposar una metàtesi (*salve* > *savle* > *saule* > *saul*).

En alguns casos s'ha produït, en contra de la previsió de la regla establida per Wheeler, epèntesi vocàlica. *Elme* ja es documenta en Ramon Llull i en les *Vides de Sants rosselloneses* (*DCor*); també en occità antic *elm* i *elme* (*PDPF*); el substantiu i antropònim *guilleume* és rar en català i amb raó Moll (1987: 112) insinua que es tracte d'un manlleu de l'occità. *Salve*, *salvi*, *salvo* i *salvu* són habituals en català antic; *falbo* ja apareix al segle XV; *calbo* és la forma normal en tots els parlars; *baubo* és només tortosí i mallorquí.

La simplificació *a*, per eliminació de la labial final, originada en els plurals,⁶⁵ es donava a voltes en l'edat mitjana en *sal*, *sals*; Coromines esmenta com a rara una pronúncia *cal* (per *calm*). També hi ha simplificació posterior a la semivocalització en l'antic *sau*,⁶⁶ en *cau* (< *calm*,⁶⁷ Olot, Ripoll) i en *tau* (Lleida, Gandesa, Tortosa, Morella).

La simplificació *b*, amb eliminació de la lateral, és general en mots com *Guillem* (segle XIII), *om* (segle XV) i *pam* (segle XV); en la llengua antiga es troba algun exemple de *em* (1380);⁶⁸ *cop* (Catalunya i Balears) i *pop* (Catalunya, Balears, l'Alguer) no es documenten fins a 1803-1805 (Belvitges); *sam*

⁶⁵ Igual com en *camp*, que esdevé *cam*, a partir del plural *cams*.

⁶⁶ *Salv* es troba en Llull, Pere IV i Sant Vicent Ferrer; *saul* (A. de Vilanova, Muntaner); *salve* (Serra, *Gènesi de l'Escriptura*); *salvi* (s. XIV, *DCor*; encara viu en valencià, vg. *VMB*, pàg. 296). *Saluu* o *salvu* (*Costums* de Tortosa, St. V. Ferrer); *sal* (Reva de Perpinyà, Llull, Desclot); *sau* (Jaume I, Serra) i en el llinatge *Socies* (*Sau-sies* < *Sal-sies*; Miralles 1976).

⁶⁷ *Calm* és 'altiplanície, plana costerosa i aplevada dalt d'una muntanya' (*DCor*). Coromines esmenta com a pronúncia local *Sant Hilari Sacau*.

⁶⁸ *Em* es troba en la *Questa del Graal*, al costat de *elm* (*DCor*).

(segle XVII) és la pronúncia vulgar a Catalunya;⁶⁹ el mallorquí *sobam* (< *sobalm*) és 'reclau gros, roca que mig surt de terra dins un camí o camp'; *Sant Hilari Sacam* és la pronúncia popular del poble de les Guilleries (*DCor*); i *Tem* és la pronúncia habitual de *Telm*.

Un cas de simplificació poc observat

Quadre 14: Grup final [dental + r]

<i>manteniment</i>	<i>simplificació</i>	<i>-e epentètica</i>
àrbitr	àrbit, àrbitr	àrbitre
	empast	emplastre, empastre, empaste
llatr	llat	
registr	regist	registre

En el cas de dental + vibrant finals la solució general en català és l'epèntesi: *aladre, baladre, cedre, obre, vidre, catre, quatre, teatre, feretre; àrbitre, empastre, registre*. Però hi ha dues solucions més, no gaire conegudes. El manteniment del grup es dona en el mallorquí *llatr* 'lladruc'⁷⁰ i en els valencians *registr* i *àrbitr*.⁷¹ I la simplificació es dona en el valencià general *àrbit*, en el català vulgar *àrbitr* (amb repercussió de vibrant) i en els valencians meridionals *regist*⁷² i *empast*.⁷³

⁶⁹ Careta trobava ja al 1623: «que la confraria haya de donar los *samps*» (*DCor*); jo la trobe en les memòries d'un pagès del segle XVIII: «sap dir los *samps*» (Casanovas 1978: 60).

⁷⁰ «Un homo quan torna vell, / n'hi pren com un ca fermat: / que en no pegar qualque *llatr*, / ningú se'n recorda d'ell» (glosat popular mallorquí, *DCVB*).

⁷¹ *Registr* m'és familiar en valencià meridional («han anat a apuntar-se al *registr*», sovint simplificat en *regist*), *àrbitr* es troba en Escrig 1851.

⁷² *Regist* m'és habitual com a «regist del jutjat»; el *DCVB* arreplega *regist* com a 'safa o plataforma inferior de l'almàssera' a Calp.

⁷³ *Emplast* ja es documenta al trescentista *Tresor dels pobres*: «mesclat opi e sement de leytuga [...] e fet-ne *emplast* sobre'l front» (*DCVB*). Es diu «*empast* en un queixal» a la Marina Baixa; en valencià és més comú, però, *empastre*.

Reflexió final

Confiem que el nostre repàs a les diverses possibilitats de resolució dels grups de consonants finals en català pugui haver servit per esperonar:

- a) els lingüistes teòrics a aplicar les seves troballes no sols a la neutra llengua «estàndard», sinó també a la realitat dels nostres parlars actuals i preterits; i
- b) els dialectòlegs i els historiadors de la llengua a aprofitar la potencialitat explicativa dels darrers corrents de la lingüística.

Bibliografia

- Alcover, Antoni Maria / Moll, Francesc de Borja (1929): *La flexió verbal en els dialectes catalans*, Barcelona: Biblioteca Balmes.
- Badia i Margarit, Antoni Maria (1979): «Petita disquisició sobre el lleidatà *prou/prouta* (estructura i analogia)», dins: Suárez Blanco, Germán: *Homenaje a Samuel Gili Gaya (in memoriam)*, Barcelona: Bibliograf, pàgs. 59-63.
- Barceló Torres, Carme (1983): *Toponímia aràbiga del País Valencià: alqueries i castells*, València: Institut de Filologia Valenciana.
- Barnils, Pere (1916): *Vocabulari català-alemany de l'any 1502*, transcripció i estudi per Pere Barnils, edició facsímil, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans; reimpressió: Frankfurt am Main: Domus Editoria Europaea, 1991.
- Beltran i Calvo, Vicent / Garcia Rosselló, Pepa (1994): *El parlar de Pedreguer*, Pedreguer: Ajuntament de Pedreguer; Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta.
- Belvitges: Esteve, Joaquim / Belvitges, Joseph / Juglà, Antonio (1803-1805): *Diccionario Catalán-Castellano-Latino*, Barcelona: Oficina de Tecla Pla, viuda, administrada per Vicent Verdager.
- Bibiloni, Gabriel (1981): «Els problemes ortogràfics de les formes balears de la primera persona del present d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació», dins: *Affar 1* (Mallorca), pàgs. 21-24.
- Brunel, Clovis (1926-1952): *Les plus anciennes chartes en langue provençale*, París: Picard; reedició facsímil: Ginebra: Slatkine, 1973.
- Bulbena i Tosell, Antoni (1905): *Diccionari Català-Francès-Castellà*, Barcelona: Stampà d'en Francesch Badia.

- Bulbena i Tosell, Antoni (1919): *Diccionario Catalán-Castellano*, Barcelona: Imprenta de Vda. Badía Cantenys.
- Busa, Gabriel / Nebrija, Antonio de (1507): *Diccionari llatí-català i català-llatí*, Barcelona: C. Amorós; reedició facsímil amb un estudi preliminar per Germà Colon i Amadeu-J. Soberanas, Barcelona: Puvill, 1987.
- Casanovas i Canut, Sebastià (1978): *Memòries d'un pagès del segle XVIII*, edició a cura de Jordi Geli i Maria Àngels Anglada, Barcelona: Universitat de Barcelona; Curial.
- Colomina i Castanyer, Jordi (1985): *L'alacantí: un estudi sobre la variació lingüística*, Alacant: I. E. J. Gil-Albert.
- Coromines, Joan (1953): «Finals genuïnes en -o», dins: «Algunes lleis fonètiques catalanes no observades fins ara», dins: *Estudis Romànics* 3, pàgs. 201-230, reedició dins: Coromines ²1974: 197-209.
- Coromines, Joan (1965): *Estudis de Toponímia Catalana*, vol. 1, Barcelona: Barcino.
- Coromines, Joan (²1974): *Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona: Club editor, [¹1971].
- Coromines, Joan (1976): *Entre dos llenguatges I*, Barcelona: Curial.
- DAg: Aguiló i Fuster, Marian (1914-1934): *Diccionari Aguiló*, materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster, revisats i publicats sota la cura de Pompeu Fabra i Manuel de Montoliu, vuit volums, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- DCor: Coromines, Joan (1980-1991): *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, nou volums, Barcelona: Curial; Caixa de Pensions «La Caixa».
- DCVB: Alcover, Antoni Maria / Moll, Francesc de Borja (1926-1968): *Diccionari Català-Valencià-Balear*, deu volums, Palma de Mallorca: Moll.
- DECH: Coromines, Joan (amb la col·laboració de José A. Pascual) (1980-1983): *Diccionario Crítico Etimológico Castellano e Hispánico*, cinc volums, Madrid: Gredos.
- DFa: Fabra, Pompeu (²1968): *Diccionari General de la llengua catalana*, Barcelona: A. López Llausàs [¹1932].
- Dr. Cudol: *Conversacions entre Saro Perrenque i el Doctor Cudol*, València: Imprenta Brusola, 1820; reedició facsímil: Sueca: Lletra Menuda, 1976.
- Escrig: Escrig, Josep (1851): *Diccionario Valenciano-Castellano*, València: P. Aguilar (use la segona edició, València: P. Aguilar, 1871, que sembla que és idèntica a la primera).
- Fabra, Pompeu (1912): *Gramática de la lengua catalana*, Barcelona: L'Avenç.
- Ferrer, Magí (1854): *Diccionario catalán-castellano*, Barcelona: P. Riera.

- Figuera, Antoni (1840): *Diccionari Mallorquí-Castellà*, Palma: Imprenta i Llibreria de Esteva Trias (use la reedició facsímil de la Llibreria París-València, València: Biblioteca Valenciana, 1991).
- Font, Antoni (1637): *Fons Verborum et Phrasium*, Barcelona: apud Sebastianum & Jacobum Mathevat, Ciu, & Vni. Typ.
- Forteza, Tomàs (1915): *Gramàtica de la llengua catalana*, Palma de Mallorca: Escuela Tipogràfica Provincial.
- Gulsoy, Joseph (1993): *Estudis de Gramàtica Històrica*, Barcelona: Institut de Filologia Valenciana; Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Harris, James W. (1983): *Syllable Structure and Stress in Spanish: A Nonlinear Analysis*, Cambridge, Massachusetts: Massachusetts Institut of Technology Press.
- Labèrnia: Labèrnia, Pere (1839-1840): *Diccionari de la Llengua Catalana ab la correspondència castellana y llatina*, Barcelona: Hereus de V. Pla.
- Llombart: Llombart, Constantí (1887): *Diccionario Valenciano-Castellano de J. Escrig*, tercera edició corregida y aumentada, València: P. Aguilar.
- Lloret, Maria Rosa / Viaplana, Joaquim (1992): «Les vocals finals dels elements nominals», dins: Ferrando, Antoni / Hauf, Albert G.: *Miscel·lània Joan Fuster*, València; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàgs. 419-445.
- Miralles i Monserrat, Joan (1976): «Sobre l'etimologia dels llinatges Socies (Socia i Sociats) i Picornell», dins: *Mayurqa* 16, pàgs. 367-373.
- Moll, Francesc de Borja (1952): *Gramàtica històrica catalana*, Madrid: Gredos; traducció catalana: València: Universitat de València, 1991.
- Moll, Francesc de Borja (*1987): *Els llinatges catalans (Catalunya, País Valencià, Illes Balears)*, Palma de Mallorca: Moll [1959].
- Mussafia, Adolf (1876): «Die catalanische metrische Version der sieben weisen Meister», dins: *Denkschriften der Wiener Akademie* 25, pàgs. 185-220.
- PDPF: Émil Levy (1909): *Petit Dictionnaire Provençal-Français*, Heidelberg: Winter; reedició facsímil: Raphèle-lès-Arles: CPM; M. Petit, 1980.
- Recasens i Vives, Daniel (1985): *Estudi lingüístic sobre la parla del Camp de Tarragona*, Barcelona: Curial.
- Recasens i Vives, Daniel (1991): *Fonètica descriptiva del català: assaig de caracterització de la pronúncia del vocalisme i consonantisme del català del segle XX*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Terrado, Javier (1991): *La lengua de Teruel a fines de la Edad Media*, Terol: Instituto de Estudios Turolenses.
- Torra, Pere (1653): *Dictionarium seu Thesaurus Catalano-Latinus Verborum, ac Phrasium*, Barcelona: A. Lacavalleria.

- Veny, Joan (1968): «Els noms de l'esternut en català», dins: *Estudis Romànics* 13, pàgs. 95-125; reedició amb el títol «De l'auguri a l'esternut», dins: Veny 1978: 63-106.
- Veny, Joan (1978): *Estudis de geolingüística catalana*, Barcelona: Edicions 62.
- Veny, Joan (1982): *Els parlars catalans (síntesi de dialectologia)*, Palma de Mallorca: Moll [1978].
- Veny, Joan (1993): *Dialectologia filològica: transfusió lèxica; llengua escrita i dialectalismes*, Barcelona: Curial; Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- VMB: Jordi Colomina i Castanyer (1991): *El valencià de la Marina Baixa*, València: Generalitat Valenciana.
- Wheeler, Max W. (1984): «La conjugació valenciana: geografia, diacronia i psicologia», dins: Emili Casanova (ed.): *Miscel·lània Sanchis Guarner*, vol. 1, València: Universitat de València, pàgs. 409-419.
- Wheeler, Max W. (1986): «Analogy and Psychology: Morphological Change in Balearic Catalan», dins: *Sheffield Working Papers in Language and Linguistics* 3, pàgs. 1-16.
- Wheeler, Max W. (1987): «L'estructura fonològica de la síl·laba i del mot en català», dins: Josep Massot i Muntaner (ed.): *Miscel·lània Badia i Margarit*, vol. 6, Barcelona: Abadia de Montserrat, pàgs. 79-108.